

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א

ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

מצות ראייה ושלמי חגיגה

- תקצד -

נמסר בחג השבועות ה'תשע"ט

בש"ק פ' בהעלתך יאוחר השיעור ויחל אי"ה בשעה 17:50 ויהיה בענין:

קטן שהגדיל לענין פסח שני

מנחה בשעה 17:30

השיעור לעילוי נשמת:

אמי מורתי מרת רבקה ע"ה בת ר' אריה זצ"ל הכ"מ

ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

ר' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

מצות ראייה ושלמי חגיגה

ולא הביא, הלכך חשיב 'אין בו מעשה'.² ואעפ"י שאנו נוקטים 'כולם תשלומין דראשון' מ"מ חידש הגר"ח שזהו רק לענין זה שמי שלא היה ראוי בראשון פטור בשאר הימים, אבל המצוה מעיקר דינה קיימת כל שבעה (ויש להאריך בחידוש זה), הלכך הלאו נגמר באי-עשייה ולכך אין לוקין עליו. [גם בעונג יום טוב (צד) צדד בסברא זו לדחות בזה דברי השאג"א הנ"ל, דלעולם י"ל שכל שעוברים עליו ע"י מעשה, הגם שעיקרו הוא בהימנעות - לוקים עליו, והכא שאני שאין לוקין מאחר שהעבירה לא נגמרת בשעת הביאה אלא כשאנו מביא שבעה ימים].

אך האמת תורה דרכה, שמדברי הרמב"ם בכמה מקומות מבואר שהבאת הקרבן היא ממעשה מצות ראיית פנים גופא; בספר המצוות (עשה נג), בהגדרו מצות ראייה כתב שיקריב קרבן עולה בראיתו. וביותר נראה כן מלשונו בתחילת הלכות חגיגה, כשמגדיר מצות עשה דראייה, כותב: 'הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה'. ועוד סיים שם: 'ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה, לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה'. הרי שעוד בטרם השמיענו הלאו כתב כהנחה ראשונית שלא קיים העשה. ואם העשה עצמה הוא ראיית פנים ורק הלאו הוא שמפקיע את המצוה בכניסה ריקנית, היה לו לומר להפך, לא דיו שעבר אלאו אלא גם חיסר עשה. וזו ראייה ברורה שהבאת הקרבן הוא מעיקר מצות ראייה, כי גדר המצוה להראות בעזרה עם הקרבן.

ולפי זה הרי נתגלה גם מקור דבריו, שהרי כך פתח את ההלכה: 'שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכל רגל משלש רגלים, ואלו הן הראייה שנאמר יראה כל זכורך, וכו' ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה, לא דיו שלא עשה מצות עשה' וכו'. ומקור הדברים בברייתא (חגיגה ו:): ר' יוסי הגלילי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל ראייה וחגיגה ושמחה וכו'. ואם כי בגרסתנו בגמרא אין כתיב 'מצוות עשה', אך כבר הביא הגריי"פ פערלא שגרסת הסמ"ג 'מצות עשה' וכך כנראה גרס הרמב"ם. ואם גרסין כן הרי מבואר בהך ברייתא שמצות עשה ד'יראה כל זכורך' היינו הבאת עולת ראייה, דהא בברייתא מירי בהבאת הקרבנות.

ב וכו' כ סברא זו השפ"א בפסחים סג. יעו"ש. וכן כתב בארצות החיים סי' ח בדחיית דברי השאג"א. וע"ע שיעור רלג.

ג לכאורה לצורך ישוב הקושיא אין צריך לחידוש זה, שאף אם לא היה תשלומין כל שבעה אלא יום ראשון, סוף סוף האיסור לא מושלם אלא כשעבר היום ולא הביא. > לבדוק <

ד ולפי"ג גם מי שאנוס מלהביא קרבן, אסור לו להראות ריקם שהרי מעשה זה מתועב [וכדוגמת השוחט פסח על החמץ, שאף אם אנוס מלבערו אסור לו לשחוט, ואכן שם לוקה כמוש"כ רש"י ורמב"ם, כי מעשה השחיטה על החמץ מתועב. וא"צ למש"כ השפ"א בפסחים סג.], משא"כ לפי הצד השני שהלאו הוא על העדר קרבן, מסתבר לכאורה שחייב להראות, שהרי אנוס הוא על ההבאה ואין המצוה מעוכבת בגלל כן, וכמו שכתב השאג"א שם לענין לבישת בגד כשאין לו ציצית. ע"ש. ואף שיש לחלק דהתם עשה והכא לאו, מ"מ הלא כלפי הלאו הוא אנוס ופטור, ומה יפטרנו מקיום העשה. אך בטו"א (ז) כתב שאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש. וצ"ע, הלא הלאו הוא במניעה ולא בעצם מעשה הכניסה, וכיון שהוא אנוס על הלאו מדוע יידחה העשה. ונראה שלדרך הראשונה, אף להירושלמי שלמדו חיוב ראיית פנים לנשים מהקהל, ופירשו הגר"ז והשפ"א שהוא גדר 'מצות ראייה' לעצמו כדלהלן, י"ל שאף האנוס מלהביא קרבן אינו נראה, כי מ"מ מעשה זה מתועב לפני המקום. וצ"ע.

א בשלשה מקומות בתורה נצטוינו במצות 'שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך' וגו'. ופשטות הדברים שמצות ראייה גדרה ראיית פנים, וכמו שפרש"י (ריש חגיגה) מצוה זו: 'שצריכים להתראות בעזרה ברגל'. אלא שהטורי-אבן (שם ובדף ז) דייק מדברי הרמב"ם (ריש הלכות חגיגה): 'ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה, לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר לא יראו פני ריקם'. מזה משמע שגדר המצוה הוא להראות בקרבן דוקא, ואם בא בלא קרבן לא קיים המצוה. ועמד הטו"א מגליה להרמב"ם הא. ועוד הקשה מדברי הירושלמי (המובא בתוס' ב.) שקטנים [וה"ה נשים וכד'] לא נפטרו אלא מראיית קרבן אבל בראיית פנים חייבים. הרי ששייכת ראיית פנים לעצמה ואין המצוה מותנית בהבאת קרבן [אלא שהמחויב בקרבן ונראה בלעדיו עבר בלאו ד'ולא יראו פני ריקם']. וצדד לומר שאכן נחלקו בנידון זה שני התלמודים; לתלמוד הירושלמי מצות ראייה גופא אינה תלויה בקרבן, ואילו תלמוד דידן שנקט לפטור נשים וקטנים אף מראיית פנים [עתוס' וטו"א שכתבו להוכיח כן מתלמודין], סובר שמצות ראייה מתקיימת רק בקרבן דהלאו ד'ולא יראו פני ריקם' מגדיר את מצות 'יראה כל זכורך', ולכן הפטור מן הקרבן אינו מצווה בראיית פנים. וכן נקט הרמב"ם להלכה כשיטת תלמודנו, ועל כן כתב שמי שלא הביא קרבן לא קיים מצוה זו.

ואולם בשפת אמת והגר"ח (ריש חגיגה) פירשו שגם להרמב"ם המצוה היא בראיית פנים ולא 'ראיית קרבן', אלא שהואיל ואסרה תורה לבוא ריקם נמצא שהראיה בלא קרבן הוא מעשה שאינו רצוי לפני המקום, וודאי אין בזה קיום מצוה, דלעולם אין עבירה מצוה. הוי אומר: המצוה מצד עצמה גדרה ראיית פנים אלא שהלאו מפקיע את המצוה בראייה ריקנית. ואולם זהו רק למי שמוזהר בלאו, אבל מי שאינו בר חיוב הבאת קרבן, מקיים המצוה בראיית פנים גרידא. ולפי דרך זו אין כל קושיא מהירושלמי, דנשים וקטנים שאינם בני קרבן ראייה, מקיימים המצוה בראיית פנים, ורק המצווה בקרבן ואינו מביאו, הופקעה מצוותו.³

[הטעם ש'ולא יראו פני ריקם' הוא לאו שאין בו מעשה]

והנה הרמב"ם (שם) כתב שאין לוקה על לאו של 'ולא יראו פני ריקם' שהרי לא עשה מעשה. ובשגאת אריה (לב) פירש משום שהלאו הוא על העדר העשיה ולא על הכניסה הריקנית. אמנם כבר הרגיש הגר"ח שלפי דרכו אי אפשר לומר כן, שהרי אם כהשאג"א שגדר הלאו הוא החדלה מהבאה, מהי תיתי שהוא מפקיע את ה'עשה' כאשר נראה ריקם, הלא העשה הוא היראות-פנים והלאו הוא על ההימנעות מהבאת קרבן והם שני דברים נפרדים. על כן פירש הגר"ח שאעפ"י שגדר הלאו הוא תיעוב הכניסה הריקנית מ"מ נחשב לאו שאין בו מעשה שהואיל ויש לו תשלומין כל שבעה, הרי שלא נשלם האיסור אלא כשעברו שבעה

א נראה שהשפ"א אויל בזה לשיטתו (בריש המסכת) שרצה לומר שמצות ראייה מתקיימת אף בליה [אבל בר"ה ה. כתב רש"י שאינה אלא ביום. ובשפ"א שם כתב שיש לפלפל בזה הרבה]. והיינו כשיטתו שראיית פנים אינה שייכת בעיקרה לקרבן, אבל לפי ההבנה השניה נראה ודאי שאין ראייה אלא ביום.

[מצות ראיית פנים בנשים ובקטנים; ב'הקהל'; קיום מצות ראייה מחוץ לעזרה]

ב) ובישוב קושית הטו"א מהירושלמי שאף הפטורים מקרבן חייבים בראיית פנים, והלא צורת המצוה היא בראיית קרבן¹, יש לומר עפ"ד השפ"א (שם, בדרך שניה) והגרי"ז (ערכין ב:): בבאור דברי הירושלמי שנשים חייבות בראיית פנים מן הכתוב במצות הקהל, מה שם נשים וטף בכלל, אף כאן. ופירשו שזהו חיוב 'ראיה' לעצמו הנלמד מהקהל שעיקרו ראיית פנים. ולמדנו מדבריהם שמצות הקהל גופא היא 'מצות ראייה', ולמדנו בגזרה שוה ד'ראיה' 'ראיה' שאותה ראייה האמורה בהקהל קיימת גם בכל הרגלים בראיית פנים, מלבד מצות 'ראה כל זכורך' האמורה ברגלים שמתקיימת רק בקרבן. [ואין דרשה זו גילוי מלתא בעלמא על האישים החייבים, אלא למדנו בה גדר מצות ראייה לעצמה, שבה נכללים גם הנשים והקטנים]. ואם כן זכינו ששני גדרים הם; מצות 'ראה כל זכורך' ענינה [להרמב"ם] היראות בקרבן, ומצות 'ראיה' הנלמדת מהקהל ענינה ראיית פנים ובה חייבים גם הנשים והקטנים, לשיטת הירושלמי.

והיא אפשר לפרש בזה שהבבלי והירושלמי הולכים לשיטתם; הבבלי שפוטר נשים מראיית פנים, אזיל לשיטתו (בסוטה מא) שמצות הקהל היתה בעזרת נשים, שעל כן היה מותר למלך לישב בעת קריאתו, ואם כן אין בזה קיום ראייה דכתיב בה 'את פני ה', אלא מצות הקהלה בעלמא היא ולא משום 'ראייה', ואילו הירושלמי (בסוטה ז,ז) תירץ על הקושיא הלא אין ישיבה בעזרה, שלא היה יושב אלא סומך - הרי משמע שלשיטתו הקריאה היתה בעזרת ישראל שהיא מחנה שכניה, וא"כ לשיטתו שפיר מתקיימת בזה ראייה לפני ה'. והרמב"ם שפסק (חגיגה ג,ג) שקורא בעזרת נשים כתלמוד דידן, נקט שאין 'ראייה' אלא בקרבן ולא בראיית פנים, כי אין בהקהל גדר 'ראייה' ולא למדנו משם לחייב נשים וקטנים בראייה.

אך יש להקשות על כך מדברי הרמב"ם בפרוש המשנה (ריש חגיגה) שכתב 'ואמר במצות הקהל למען ישמעו ולמען ילמדו, ולמדנו מזו הראייה שהיא בשנה השביעית לכל ראייה שאינה חובה על השוטה לפי שאינו למד, ולא על חרש לפי שאינו שומע וכו'". הנה משמע מדבריו כדברי הגרי"ז והשפ"א שמצות הקהל היא בגדר מצות ראייה. אלא שהביא לימוד זה לענין פטור חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר שפטור מן הראייה, והרי זוהי הגזרה-שוה המובאת בבבלי (ג), ואם כן משמע ש'מצות ראייה' זו הנלמדת מהקהל, נכונה היא גם אליבא דתלמוד דידן שהקריאה היתה בעזרת נשים. [וצ"ל דמ"מ נשים נתמעטו גם מראייה זו משום 'כל זכורך' האמור ברגלים, ולענין זה לא ילפינן מהקהל].

¹ יש להעיר שבשו"ת דובב מישרים (ח"א קלז) כתב בדעת הרמב"ם שנקט כהירושלמי שנשים וקטנים חייבים בראיית פנים. ולפי זה נסתלק תירוץ הטו"א הנ"ל שעשה מחלוקת בזה בין הבבלי והירושלמי ופסק הרמב"ם כהבבלי.

² ואת הלא נראה שהנשים בכל אופן היו בעזרת נשים, בין בהקהל, בין בראיית פנים הירושלמי, כדארמין בעלמא וכי אשה בעזרה מניין. וע"כ שמתקיים גם בזה הראות פני ה'. [ואם כן כשאמרו בירושלמי דבעי ראיית פנים בעזרה היינו דוקא כלפי מצות ראייה דקרבן, אבל נשים החייבות בראיית פנים, שפיר דמי אף מחוץ לעזרה]. ושמו"ל שהואיל וקריאת המלך בפנים, שפיר מתקיימת 'ראיה' גם במקומות הסמוכים ונראים לשם. ולפירוש"י (הוט"א בדעת הירושלמי) שהמצוה היא בראיית פנים גרידא, יש להסתפק בנראה בהר ולא הקריב, האם עובר בלא דריקים.

וטעם הדבר שאף מחוץ לעזרה מתקיימת מצות ראייה ד'הקהל' לדעת תלמוד דידן, נראה על פי מה שכתב האור-שמח (בית הבחירה ו, ובהשמטות שבסוף ספר המדע, ובמש"ח הפטרת תצוה) בבאור דברי הרמב"ם (בית הבחירה ו, ו) 'ויש להם למשוך העזרה עד המקום שירצו מהר הבית' דמשמע שהר הבית כולו ראוי לעשותו עזרה אבל לא מחוצה לו. והיינו מפני שההר כולו נבחר למקום המקדש. וכן הוכיח בספר מקדש דוד (כז) ממה שהמביא ביכורים להר הבית אינו חייב באחריותו, כי כבר נתקיימה בכך הבאה למקום המקדש. והיינו מפני ש'בחירה' לחוד ו'קדושה' לחוד (כפי שהאריך הגרי"ז במכתב), והבחירה היתה על כל ההר גם אם לא נתקדש כולו בקדושת המקדש, ולענין כמה הלכות סגי במקום הנבחר אעפ"י שלא נתקדש [משא"כ קדושה בלא בחירה אי אפשר משנבחר המקום לבית, ועל כן אי אפשר להוסיף על העזרה מעבר להר]. והרחבנו במקום אחר. ואם כן שפיר יש לומר שמתקיימת מצות ראיית פנים ד'הקהל' בכל המקום הנבחר גם מחוץ לעזרה. [ומ"מ י"ל דדוקא כשהבית בנוי אז נחשב כל המקום הנבחר ל'לפני ה', משא"כ כשהוא חרב, וכדרך שנקט הגרמ"ש לענין מצות לולב בירושלם בזמן הזה, דלא כהערוך-לנר]. מה שאין כן בראיית פנים דרגלים שמצוותה בהבאת קרבן כנ"ל, ודאי אינה אלא בעזרה דוקא, מקום הבאת הקרבן.

והנה בנוסח תפילת מוסף אנו אומרים 'ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך', ויש להבין מה ענין הזכרת ההשתחוואה בהדי מצות ראייה. ואמנם מבואר ביזמא (כא) שעולי רגלים משתחוים, ונעשה להם נס שהיו עומדים צפופים ומשתחים רווחים, אך צ"ב מקור דין זה ועניינו. והגרי"ז ביזמא שם ביאר עפ"י דברי הגר"א (באדרת אליהו כי תבוא) על הנאמר במביא ביכורים "והשתחוית לפני ה' אלקיך", שכל הבא לעזרה כשיוצא ממנה צריך להשתחוות. וה"נ עולי רגלים שצריכים להיראות בעזרה, טעונים השתחויה ביציאתם. וכדרך אמונה להגר"ק שליט"א (פ"ג ביכורים הי"ב) מביא טעם אחר להשתחויה, על פי התוספתא פ"ב דשקלים שכל המביא קרבן צריך להשתחוות, והואיל וביכורים טעונים קרבן לכן טעון השתחויה, וכן עולי רגלים הטעונים עולת ראייה צריכים השתחויה.

אלא שלפי שני הביאורים יש להקשות ממקרא מפורש ביחזקאל (מו, ט) "ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים, הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב" וגו', דמשמע שעיקר הביאה לבית ה' במועדים היא לצורך ההשתחויה, ואילו לפי הנ"ל הרי ההשתחויה נעשית רק ביציאה מהעזרה או מתלווה לקרבן ואינה מטרת הביאה. וכן יש להקשות מהכתוב באלקנה (ריש ספר שמואל) "ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח לה" וגו', וכתב הרלב"ג (בפירוש אחד) שהיה זה ברגלים, כי הנכנס שם היה משתחוה. והרי לפי הטעמים הנ"ל לא היה להקדים ההשתחויה לזביחה, שהרי ההשתחויה באה בעקבות הקרבן או ביציאה.

על כן נראה לומר דאדרבה, ההשתחויה דעולי רגלים היא חלק

³ ע' בשיעור יח אות ד לענין מורא מקדש ועוד הלכות. וע"ש מקורות והוכחות לענין זה.

⁴ ובמנ"ח (תריב) מסתפק שמה אפשר לקיים מצות הקהל במקום אחר בירושלם. אך לפי האמור שגדר מצות הקהל בראיית פנים, נראה שא"א מחוץ להר הבית.

אלא מצוה היא המוטלת על האדם שצורתה בהבאת קרבן.

ויש להביא סיוע גדול לחילוק זה מדברי שנים מרבוננו, בבאור דברי הרמב"ם (א,י) המפריש עולת ראייה ומת - היורשים חייבים להביאה. ותמהו הכס"מ והלח"מ הלא אפילו בשלא הפריש יתחייבו היורשים, כדאמרין ביולדת שהביאה חטאתה ומתה - יביאו יורשים עולתה. ועוד הקשו מדברי הירושלמי (בפ"ק דחגיגה). וכתבו בקהלות יעקב (חגיגה ג) ובחזון יחזקאל (בהשמטות לתוספתא חגיגה) ששונה עולת ראייה שאין בחיובה שעבוד נכסים מפני שאינה כחייב קרבן דעלמא הדומה במהותו לחיוב ממון שעיקרו ותכליתו שישגיג חברו את המגיע עליו, וה"ג שיושג למזבח קרבנו, אלא מצוה היא המוטלת על האדם שלא לבוא ריקם, וככל מצוות עשה דעלמא שאין שייך בהם ענין שיעבוד. [בקה"י הוסיף סברא שלכך אין היורשים מביאים עולתו אם לא הפריש - כי לא תתקיים חובתו בהקרבה זו, כי סוף סוף נראה המת בעזרה ריקם, ולא יועיל מה שיביאו אחר כך קרבנו והוא אינו קיים].

היה אפשר ליישב לפי דרך זו את הקושיא מהירושלמי - לפי דברי הטו"א הנ"ל שנחלקו התלמודים בגדר מצות ראייה דלשיטת הירושלמי היא ראיית פנים גרידא, ולפי"ז יש לומר דלהירושלמי עולת ראייה היא חובת קרבן כשאר קרבנות חובה ואינה מגוף מצות הראייה, אבל הרמב"ם שנקט כתלמוד דידן שהקרבן הוא מצורת מצות ראייה, אין זו חובת קרבן אלא 'מצוה'. ואולם אין צורך בזה, לפי מה שביאר בקה"י שם לבאר סוגית הירושלמי שתואמת לדברי הרמב"ם דדווקא אם הפריש יביאו היורשים, ואדרבה סוגיא זו היא מקור דברי הרמב"ם. ע"ש באורך.

ובזה יתפרש ענין נוסף. דהנה בטורי אבן חקר אם עולת ראייה באה בשותפות. והעיר עליו האור-שמח (ריש הלכות חגיגה) דמפורש הדבר בתוספתא (א,ו), שאם אין לו מתוך ביתו - משתתף עם אחרים ובלבד שלא יפחות מכשיעור. ואם כי הדבר מפורש, צריך ליתן בו טעם; הלא סתם קרבנות שבחובה אינם באים בשותפות [מלבד קרבן פסח שכך דינו לבוא בחבורה]. אך לפי האמור נחא, שאין כאן חובת קרבן על הגברא שבהגיע הרגל מתחייב כל איש ישראל בעולת ראייה, אלא צורת היראות בעזרה מחייבת לבוא עם קרבן, הלכך שפיר דמי אף אם מביא קרבן בשותפות עם אחר.

[שיטת התוספתא והרמב"ם בגדר שלמי חגיגה; אינם 'חובת קרבן' אלא צורת מצות עליה לרגל]

(ה) אלא שלפי זה יש לעיין, הלא בתוספתא מבואר כן גם לענין חגיגה שיכולה לבוא בשותפות, ועד כאן לא אמרנו אלא בעולת ראייה שהיא באה כחלק ממצות ראיית פנים, אבל מה ענין זה לשלמי חגיגה.

מזה יש לנו מבוא ויסוד לומר שאף קרבן חגיגה אינו בגדר 'חובת קרבן' כשאר קרבנות אלא גם הוא מעניין ראייה, וחייב

מקיום הראייה בעזרה, שהרי כתיב במצות ראייה "יראה כל זכורך אל פני האדן ה'" וכן "יראה כל זכורך את פני האדן ה'" - משמע שצריך להיראות בדרך של קבלת אדנות, כדרך הנתונים הבאים לאדונם, ועל כן הביאה במועדות מצוינת בכתובים כביאה "להשתחות כנ"ל".

[אף שמעשה המצוה בהבאת קרבן, עיקר קיומה - ראיית פנים]

ג) אחר שנתבאר בדעת הרמב"ם שמצות ראייה גדרה היראות בקרבן, יש לשאול מלשון הרמב"ם ברמזי המצוות שבפתיחה להלכות חגיגה, שהגדיר את המצוה: 'להראות פני ה' - הרי משמע שגדר המצוה ראיית פנים גרידא. ולכאורה אין זה תואם עם דבריו שבגוף ההלכה בסמוך 'הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה' וכן"ל. כיצד יתקיימו שני הדברים? - אך הענין יובן על פי מה שייסד הגר"ח שדרכו של הרמב"ם להגדיר ברמזיו את 'קיום המצוה' ואילו בגוף ההלכות מבאר את 'מעשה המצוה', והבאנו כמה וכמה דוגמאות לכך^ט [דוגמא אחת: במצות פרו ורבו כתב בכותרת: 'לפרות ולרבות', ואילו בגוף ההלכות (בפט"ו מהל' אישות) כתב 'חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצות עשה של תורה שנאמר פרו ורבו']. מעתה זכינו לגדר הדברים: אמנם קיום המצוה ותוכנה הפנימי היא היראות פני ה', אבל עשייתה וצורתה היא היראות בקרבן.

בגדר זה יבוארו כמה הלכות ודקדוקים בדברי הרמב"ם: -

[עולת ראייה אינה 'חובת קרבן' אלא 'מצות ראייה' נפקותות: הבאת פרידה אחת; הבאה בשותפות; אין שעבוד נכסים]

ד) כתב הרמב"ם (שם) 'ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה'. וכבר העיר הכס"מ שכך היא שנויה במכלתא, ודלא כגירסת הגמרא לפנינו (ז). 'בזבחים ולא בעופות'. וכתב שכנראה הרמב"ם גרס בגמרא כבמכלתא. והנה כתב המבי"ט בקרית ספר שצריך לפרש כוונת הרמב"ם 'עוף' - קן, שתי תורים או שני בני יונה, אבל לא פרידה אחת, דהא אמרינן (בכריתות ט. גבי גר שנתגייר) להביא פרידה אחת אי אפשר - שלא מצינו בכל התורה כולה, ומפרשינן אעפ"י שמנדב אדם עוף אחד, 'חובה מיהא לא אשכחן'. ואולם באור שמח כתב שנראה ברור מלשון הרמב"ם שבעוף יחיד קאמר, דומיא דבהמה. ואמנם כדבריו מפורש להדיא בספר החינוך (מצוות פח תפט) שמביא תור או גוזל. אך כיצד יתיישבו הדברים עם המפורש בגמרא בכריתות - אכן לפי האמור יש לנו פתח, שהואיל וקיום המצוה בעצם הוא ראיית פנים אלא שצורת מעשה הראייה הוא בקרבן, יש לומר שאין כאן 'חובת קרבן' כשאר קרבנות שבחובה, אלא 'מצות ראייה' היא שנעשית ע"י הבאת קרבן, ושפיר י"ל שקרבן זה מתקיים אף בעוף אחד, ואין זה בכלל 'חובה מיהא לא אשכחן', דלא בחובת קרבן קעסקינן

^ט ובאור"ש פירש משום שמביא עמו חגיגה, וכיולדת שמביאה בהמה בהדי עוף. ונראה שטעמו מיושב רק עם האמור להלן בפנים שהחגיגה והראיה ענינם אחד, ושפיר חשיבי באים ביחד מצד עיקר חיובם.

באות בשותפות מאחר ושתיהן קרויין חגיגה, כלומר הן מצורת העלייה למקדש והחגיגה אליו.⁷

ובזה יתפרשו דברי הרמב"ם (ב,ד) שכל הפטור מראה פטור מחגיגה, וכבר עמדו הכס"מ והלח"מ על מקור הדבר. ואולם לפי האמור נחא, שהראיה והחגיגה עניינם אחד כדקתני בתוספתא.¹⁰

[חובת ראיית הבנים הזכרים, להרמב"ם, היא מצורת מצות הראייה מדאורייתא]

ו) נשוב עתה למצות ראייה. הנה דעת רש"י (בחגיגה ו) שקטן העולה עם אביו אין עמו קרבן, והתוס' (שם ב.) חולקים וסוברים שצריך להביא נדבה לקטן מדין חינוך, כמו הגדול שאסור לו לבוא ריקם. ומדברי הרמב"ם (ב,ג ובמשל"מ) נראה כרש"י. ויש לשאול, בשלמא לרש"י שפירש המצוה בראיית פנים גרידא, נחא שמחנכים את הקטן למצוה זו [ואין חוששים ללאו ד'לא יראו' מפני שאינו בר קרבן], אבל לפי המבואר לעיל בדעת הרמב"ם שצורת המצוה בקרבן, ובלי קרבן לא נתקיימה המצוה, מה מקום לחנך הקטן לראיית פנים בלא קרבן.

והיה אפשר לומר על פי דברי רבנו מנחם (שביתת עשור ב,י) ששני דינים הם בחינוך הקטנים למצוות; ישנו דין חינוך מדברי קבלה המוטל על האב להרגיל את בנו למצוות, משום 'חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה', ודין זה מתקיים אף בלא קיום פרטי המצוה כהלכתו. ודין נוסף מדברי סופרים שהטילו חיוב על הקטן עצמו משום חינוך, ולזה צריך שיתקיימו כל תנאי המצוה ודיניה כמו גדול [כי מדרבנן גיל חיוב במצוות מתחיל מזמן שהגיעה הבן או הבת לחינוך]. והארכנו¹¹ לדקדק כן מלשונות הרמב"ם ב"ב מקומות, שבמצוות מסוימות כתב לשון חיוב על האב - כאשר אין המצוה מתקיימת כרגיל בכל פרטיה, ופעמים כתב חיוב על הבן - כשהמצוה מתקיימת במלואה. לפי זה גם כאן יכולים אנו לפרש כן: שהואיל ואין הקטן יכול להביא קרבן, עכ"פ מצוה על האב להרגילו בראיית פנים [שהרי זהו תוכן קיום המצוה כאמור לעיל]. ועל כן כתב הרמב"ם גם כן לשון חיוב על האב: 'אביו חייב להעלותו'.

אלא שלאמיתו של דבר נראה כמו שכתב הנצי"ב (במרומי שדה בחגיגה בכ"מ ובהעמק שאלה קל"ב) שלדברי הרמב"ם,

יד נראה שבתוספתא רחוק לפרש שהחגיגה קרויה ראייה ובכלל 'לא יראו פני ריקם', דהא קתני ברישא 'איזו היא ראייה' - אלו עולות הבאות לראייה. איזו היא חגיגה אלו שלמים הבאין לחגיגה - משמע שחגיגה אינה באה לראייה. ואם בא להוציא א"כ מהמשמעות הפשוטה ולומר שגם החגיגה באה לראייה, הלא העיקר חסר מן הספר. גם ברמב"ם ריש הל' חגיגה משמע להדיא שהנראה בעזרה והביא עולה ולא הביא חגיגה, עבר על עשה דחגיגה אבל לא בלאו ד'לא יראו פני ריקם'. ועוד, להדיא אמרו (י). נאמרה חגיגה להדיא ונאמרה ראייה לגבוה, מה חגיגה האמורה להדיא בראוי לו (שלמים) אף לראייה האמורה לגבוה בראוי לו (עולה ולא שלמים) - מכל זה משמע שאין החגיגה בכלל ראייה. אך י"ל שכונת התוספתא רק לצד אחד, לומר שהואיל ועולות ראייה נאמרה בפרשת 'תחג' לי' את חג המצות וכו' - ללמדנו שאף היא קרויה חגיגה [וע"ע תוס' פסחים פ. בשם הירושלמי דאיתקש חגיגה לעולת ראייה. ובחזו"א כתב שלא מצונו שהוקשו בכבוד ופירש דלאו דוקא. אך לפי האמור יש מקום לקיים הדברים שעולת ראייה כלולה בחגיגה וממילא הוקשו]. ונראה שבא ללמד בזה שאפשר להקריב ראייה כל שבעה, דהא כתבי גבי חגיגה 'שבעת ימים תחוג לה' א', וכיון דאף הראייה קרויה חגיגה, גם היא בכלל זה.

טו ונראה שהיה הטעם למה שאמרו בירושלמי (ריש חגיגה) שאין משלח חגיגתו ביד אחר - דהא אינו בא לחוג, ואין משמעות להבאת קרבן חגיגה בלא שעולה לרגל. וכן יש להוכיח שאינו חובת קרבן אנכרא, שהרי הפטור מלעלות לרגל אינו מצווה בקרבן חגיגה [דהא סתמא אמרו (בפסחים ה): 'שאיין לו קרקע אין עולה לרגל'], ואף שהמיעוט נאמר רק במצות עלייה ליראות - אך מפני שפטור מלעלות למקדש פטור מהקרבן, שאין הקרבן חובה מצד עצמו.

טז ראה בהרחבה בשיעור ל.

הקרבן שלו הוא אופן קיום של העלייה לרגל. ואם כי זהו גדר מחודש אבל מצאנו יסוד נאמן להתלות בו, שכבר קדמנו בחידוש זה הגאון בעל חסדי דוד. וכמה וכמה סימוכין יש לדבר זה, כפי שיבואר בע"ה; -

הנה בהמשך דברי אותה הלכה שבתוספתא איתא 'זהו זה קרויין חגיגה'. ואין מובן מאי קאמר ומאי נפקא מינה. ופירש החסדי-דוד שהכוונה לומר שהראיה והחגיגה שניהם ענין אחד להן, שהן מצורת העלייה למקדש ברגל, להיות באים בעולות ושלמים. ועל כן הראיה קרויה חגיגה וכן החגיגה קרויה ראייה, שאף ששתי מצוות הן ודינים חלוקים לכל אחת, אבל ענינן אחד.

וכן נראה מלשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה נב) בבארו את מצות החגיגה: 'שצונו לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה... וכבר התבאר בכתוב שזאת החגיגה הוא שיעלה בקרבן יקריבהו'. וכן מבואר יותר בספר החינוך (מצוה פח) שפירש מצות חגיגה ברגלים 'לחוג ברגלים, והוא שנצטוונו לעלות לרגל למקדש.. ומענין החגיגה הוא שנעלה שם בקרבן ונקריבהו שלמים לכבוד החג'.

יתר על כן, כתב הרמב"ם (בל"ת קנו) בלאו ד'לא יראו פני ריקם': 'שהזהירנו מעולות לרגל מבלי קרבן שיהיה עמנו נקריבהו שם.. ועל כל פנים יהיה עמו עולה ושלמים'. הרי שהעדר השלמים נכללו בלאו דראייה ריקנית. וכן הוא בספר החינוך (פח).¹² [אמנם בספר היד לא הזכיר הרמב"ם שאף השלמים נכללים בלאו ד'לא יראו'. ויתכן שבפרט זה חזר בו להלכה, אבל עיקר היסוד קיים, שהבאת הקרבן מצורת מצות העלייה היא]. וכן כתב רש"י בסו"פ ראה עה"פ 'ולא יראה את פני ה' ריקם' - אלא הבא עולות ראייה ושלמי חגיגה¹³ [ואילו במשפטים ותשא לא הזכיר אלא עולות].

ויסוד הדבר למדנו מדברי הרמב"ם ריש הלכות בית הבחירה: 'מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה'. נראה מלשוננו הזהב שמפרש לשון 'חגיגה' האמורה בתורה - עלייה למקדש [שלא כתב 'חוגגים בו' או 'אצלו' אלא 'אליו' כלומר עולים אליו. ומדחילק זאת מהקרבנות הקרבנות מבואר שאין כוונתו ב'חוגגין' - הבאת קרבן חגיגה לכשלעצמה]. ומהראשונים יש שפירשוהו לשון עיגול ומחול, או לשון שמחה (ע' חגיגה י: וברש"י ותוס'), אבל מהרמב"ם נראה שמפרש 'לחוג' - לעלות לרגל.

אם כן יש לומר שהבאת שלמי חגיגה הנלמדת מ'תחג לי בשנה' אינה חובת קרבן כשאר קרבנות חובה אלא היא מצורת מצות העלייה לרגל. וזהו גדר שוה לעולת ראייה שהיא מצורת ההיראות בעזרה. ונפקא מינה ששתיהן באות בשותפות, שלא כשאר קרבנות חובה - וכתעמא דאמרן, שאינה כחובת קרבן המוטלת על גברא. וזהו שהסמיכה התוספתא הא ד'זהו זה קרויין חגיגה' לדין שהן באות בשותפות, דמה טעם קאמר; מה טעם

יא ולכאורה יש לסייע על מלשונות הכתוב במשפטים וכו' תשא שלאחר שנאמרה מצות חגיגה כתיב 'ולא יראו פני ריקם' ורק לאחר מכן נאמרה מצות ראייה, שלא כפי שהיה מתאים לכאורה לפי פשוטו - אך לפי האמור קאי לאו זה אשלפנו ולאחריו, ולכן נכתב בין חגיגה לראייה.

יב וכן יש לדקדק מלשון רש"י במגילה ה. ד"ה אפילו 'בעולות ובהים' (קדשי שעה מהב.).

יג ונראה שלכך פירש רק שם, כי רק שם כתוב בסמוך ללאו: 'איש כמתנת ידו בכרכת ה'א אשר נתן לך', והיינו זה שיש לו אוכלין מרובין ונסכים מרובים שמביא עולות מרובות ושלמים מרובים כמו שפרש"י עפ"י חגיגה ח. א"כ משמע דאף השלמים שייכים לאמור מקודם, וכמוש"פ בשפתי חכמים.

שפירשו דקרא אסמכתא בעלמא. וכן מצאנו בפירוש בספר הבתים שלשון הרמב"ם מורגלת על לשונו, שהטעם ד'לחנכו במצוות' הוא טעמא דקרא לדין דאורייתא.¹

והנה באותה ברייתא דקתני 'אין נראין חצאים' קתני נמי 'ואין נראים ריקנים משום שנאמר ולא יראו פני ריקם'. וכבר עמד הטו"א וכי תנא קרא אתא לאשמעינן, הלא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין זאת. וצדד לומר שכוונת התנא בזה לומר שהעשה דראייה גופא אינו מתקיים בראייה ריקנית. והוא מקור לשיטת הרמב"ם המובאת למעלה. נמצא עתה ששני הדינים השנויים בברייתא 'אין נראים חצאים ואין נראים ריקנים' הרי הם מגדירים את צורת מצות ראייה, שייראה האדם עם כל בניו הזכרים בעזרה [כך היא מצות ראייה של האב גופא, ולא משום חובת הבנים]. ושייראה בקרבן. והכל מעיקר צורת המצוה דאורייתא כמו שנתבאר.

יח וכן מורה פשט לשון החינוך (תפס). ובמנ"ח דחק לפרש דבריו מדרבנן, אבל להנצי"ב אין צורך בזה, כי נוקט תמיד בשיטת הרמב"ם.

האב חייב להעלות את בניו מדאורייתא. והראה שם שמחלוקת הסוגיות היא במסכת חגיגה, שבדף ד אמרו להדיא דמדרבנן הוא, אבל בדף ו שדנו ללמוד משמואל וחנה משמע דמדאורייתא.

והנה לשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה נג) 'וענין מצוה זו שיעלה האדם למקדש עם כל בן זכר שיהיה לו...'. ולשונו מטה שנקט כרב יוסף (בחגיגה ז). בפירוש דברי הברייתא 'אין נראין חצאים' - שיש לו לאב להעלות את כל בניו עמו. ונקט הרמב"ם שאביי שהקשה על דברי רב יוסף, זהו משום דאזיל לשיטתו בדף ד שהוא מדרבנן, אבל להלכה מצוה זו מדאורייתא שנאמר 'ראה כל זכורך' דמשמע שצורת מצות ראיית האב נעשית כשעולה עם כל בניו. וכפי שמורה לשון הרמב"ם (ב,ג): "אביו חייב להעלותו ולהראות בו כדי לחנכו במצות שנאמר יראה כל זכורך". [ומש"כ 'כדי לחנכו במצוות' אין הכוונה למצות חינוך מדרבנן אלא נתן גדר וטעם לדין התורה²], ודלא כהמפרשים

יז וכן דרך הרמב"ם בכ"מ ליתן טעמא דקרא. כמו שכתב הגר"ז בהל' גזילה (ג. בקו"א). וע' גם בתשובת הרמב"ם לחכמי לונז' רנב; רמב"ם הל' עכו"ם ד, ד, וכס"מ; ריש תמידין ומוספין א, ג, ושם ג, טו ועוד. ואולם כאן אין צורך בזה כי בא לפרש ההלכה שכתב בסמוך (עפ"י הסוגיא בחגיגה ז). שקטן חוגר פטור מלעלות. והיינו מפני שהוא מופקע ממצוה זו ואין טעם להרגילו. ולולא הטעם הו"א שהואיל והיא מצורת מצות האב, להראות עם כל בניו, כך לי אם הקטן חוגר או שוטה.

עיקרי דברים לשיעור תקצד - מצות ראייה ושלמי חגיגה

(ג) נראה בדעת הרמב"ם, שעולת ראייה אינה 'חובת קרבן' המוטלת על הגברא כשאר קרבנות שבחובה, אלא היא באה כחלק ממצות ראייה. הנפקותות: אין בה שעבוד נכסים לחייב היורשים כשאר קרבנות שבחובה; יכולה לבוא פרידה אחת, שלא כשאר קרבנות חובה; באה אף בשותפות. (ד)

(ד) נראה מדברי הרמב"ם [כמו שכתב הנצי"ב] שהבנים עולים עם אביהם מדאורייתא, שכך היא צורת מצות ראייה, להראות עם כל בניו הזכרים. (ו)

(ה) נראה לומר [כדברי החסדי-דוד] בדעת התוספתא והרמב"ם, שגם שלמי חגיגה הם כעולת ראייה שאין גדרם כחובת קרבן דעלמא, אלא באים כחלק ממצות עלייה לרגל, שכך צורת מצות העלייה, בהבאת שלמים. ועל כן הם באים בשותפות.

ואכן נראה מדברי כמה ראשונים שבכלל 'לא יראו פני ריקם' גם הבאת שלמי חגיגה. (ה)

(א) גדר מצות ראייה, לפרש"י הוא ראיית פנים בעזרה, ולהרמב"ם הוא ראייה בעזרה בקרבן.

זהו מצד מעשה המצוה, ואולם קיומה ועניינה הוא ראיית פנים אף להרמב"ם. (א ג)

זה שגשים וקטנים חייבים בראיית פנים בלא קרבן לדעת הירושלמי, להרמב"ם יש לומר שהוא גדר 'ראייה' נפרד הנלמד מהקהל, ואולם מצות 'ראה כל זכורך' היא בקרבן דוקא כאמור. (ב)

(ב) גם לשיטת תלמוד דידן שקריאת 'הקהל' היתה בעזרת נשים, יש לומר שהיא מצות 'ראייה' לפני ה' - שראיית פנים יכולה להתקיים בכל הר הבית מפני שההר כולו נבחר להיות מקום המקדש.

אך נראה שלדעת הירושלמי מצות 'ראייה' דהקהל היא בעזרת ישראל המקודשת דווקא. (ב)

